

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΕΠΙ ΤΟΥ ΕΝ ΤΗ ΑΙΘΟΥΣΗ ΤΟΥ ΘΡΟΝΟΥ
ΤΟΥ ΜΙΝΩΟΣ ΚΑΙ ΕΠΙ ΠΛΕΙΟΝΩΝ ΕΙΣΕΤΙ ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΩΝ
ΑΠΕΙΚΟΝΙΖΟΜΕΝΟΥ ΦΥΤΟΥ (ΔΙΟΣ ΑΝΘΟΣ)*

Κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς τοῦ ἀνακτόρου τῆς Κνωσοῦ τὰς γενομένας ὑπὸ τοῦ SIR ARTHUR EVANS εὐρέθη εἰς τὴν Δυτ. πτέρυγα αὐτοῦ, ὅπου καὶ τὰ ἱερά διαμερίσματα, ἡ περίφημος αἴθουσα τοῦ ἀλαβαστρίνου θρόνου.

Πέριξ τῶν τοίχων τῆς αἰθούσης ὑπάρχουν λίθινα θρανία, ὑπεράνω δ' αὐτῶν ζωφόρος μὲ τοιχογραφίαν παριστάσα, ὡς γράφει ὁ EVANS¹, «ἠνθισμένας καλάμους ἐπὶ ἐδάφους ἐκ κυματοειδῶν ὑπολεύκων καὶ βαθέως ἐρυθρῶν ἐναλλάξ ταινιῶν, αἱ ὁποῖαι δηλοῦν βραχῶδες τοπίον, κατὰ τὸν συνήθως χρησιμοποιούμενον ἐν τῇ Μινωικῇ τέχνῃ τρόπον».

Ἐκατέρωθεν τοῦ θρόνου καὶ μιᾶς θύρας ἀγούσης εἰς οἰκιακὸν βωμόν, παρίστανται δύο ζεύγη καθημένων γρυπῶν, οἱ ὁποῖοι τρόπον τινὰ φυλάσσουν τὴν εἴσοδον πρὸς τὸ ἱερὸν καὶ τὸν ἐπὶ τοῦ θρόνου καθημένον βασιλέα - ἱερέα. Ὁ θρόνος εἶναι πιστοτάτη ἀπομίμησις ξυλίνου προτύπου. Ὁ Καθηγητὴς ΣΠ. ΜΑΡΙΝΑΤΟΣ² διερωτᾶται μήπως προωρρίζετο κατ' εὐθείαν διὰ τὴν ἰδίαν τὴν θεότητα, ἡ ὁποία διὰ τῶν προσευχῶν καὶ ἐπικλήσεων ἐλάμβανε θέσιν ἀόρατος ἐπ' αὐτοῦ.

Ὡς γνωστὸν ὁ Μίνως, ὁ μυθικὸς βασιλεὺς τῆς Κρήτης, ἦτο υἱὸς τοῦ Διὸς καὶ τῆς Εὐρώπης. Ἄν ἡ μυθολογία μᾶς διδάσκει ὅτι ὅλοι οἱ βασιλεῖς εἴλκον τὴν καταγωγὴν τῶν ἕκ τινος θεοῦ ἢ τοῦ Διός³, διὰ τὸν Μίνωα ἢ σχέσις αὐτῆ εἶναι ἀκόμη στενοτέρα.

Ὁ ΟΜΗΡΟΣ εἰς τὴν Ὀδύσειαν⁴ ἀναφέρει τὰ ἀκόλουθα :

*Τῆσι δ' ἐνὶ Κνωσός, μεγάλη πόλις, ἔνθα τε Μίνως
ἐννέωρος βασίλευε, Διὸς μεγάλου δαριστής*

Οὗτος ἀνὰ ἐννέα ἔτη συνωμίλει μετὰ τοῦ πατρὸς του, παρὰ τοῦ ὁποίου καὶ ἐλάμβανε τοὺς νόμους, οὓς ἐπέβαλλεν εἰς τοὺς ὑπηκόους του.

Ἡ σχέσις λοιπὸν τοῦ Μίνωος καὶ Διός, ὡς ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἐξάγεται, ἦτο ἄμεσος, ἐξ αὐτῆς δὲ ἀπέρρεεν ἡ δικαστικὴ ἐξουσία τοῦ βασιλέως, ἡ ὁποία φαίνεται ὅτι ἠσκειτο εἰς τὴν αἴθουσαν ταύτην.

* Πρόδρομος ἀνακοίνωσις.

1 ARTHUR EVANS. Palace of Minos, IV. 908.

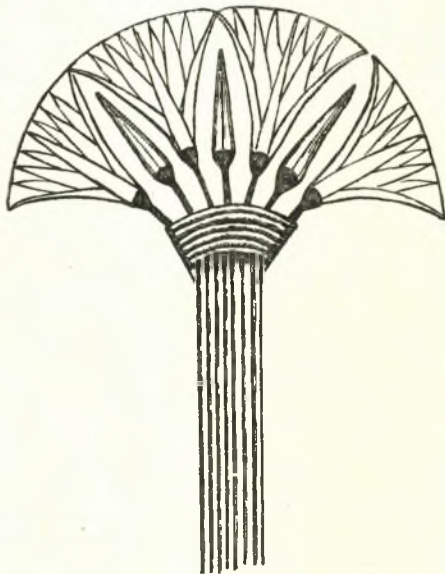
2 ΣΠΥΡΙΔΩΝΟΣ ΜΑΡΙΝΑΤΟΥ - MAX HIRMER, Κρήτη καὶ Μυκηναϊκὴ Ἑλλάς, 1959, σ. 88.

3 RE² XV, 1893 (POLAND). Πρὸβλ. ΣΠ. ΜΑΡΙΝΑΤΟΥ, Διογενεῖς Βασιλεῖς, Studies presented to D. M. Robinson, σ. 126 ἑξ.

4 τ. 178 - 179.

*
**

Ὡς ἀναφέρομεν εἰς προσφάτως δημοσιευθεῖσαν μελέτην μας¹, ἡ ζωγραφικὴ καὶ γενικῶς ἡ τέχνη τῆς Κρήτης εἶναι πλουσιωτάτη εἰς διακοσμήσεις δι' εἰδῶν φυτῶν, πολλὰ τῶν ὁποίων σώζονται μέχρι τῶν ἡμερῶν μας, συγκαταλεγόμενα μεταξὺ τῶν ἀποτελούντων καὶ σήμερον τὴν χλωρίδα τῆς Κρήτης. Κατὰ καιροὺς ἐγένοντο προσπάθειαι ἐπεξηγήσεως καὶ ταυτίσεως τῶν διαφόρων ἐν ταῖς τοιχογραφίαις ἢ τῶν ἐπὶ ἀγγείων καὶ ἀγαλμάτων ἀπεικονιζομένων φυτῶν, ἄλλοτε ἐπιτυχῶς καὶ ἄλλοτε οὐχί. Ἡ δυσκολία ἔγκειται κατὰ τὰς ἐπικρατούσας μέχρι σήμερον γνώμας εἰς τὸ γεγονός ὅτι οὐχὶ σπανίως ἡ ἀπόδοσις τῶν εἰκονιζομένων δὲν εἶναι ἀκριβής, ἀλλὰ πολλάκις σχηματικὴ ἢ καὶ μεικτὴ, προστιθεμένων δηλ. χαρακτήρων ἄλλων φυτῶν ἢ διακοσμήσεως ἀσχέτου πρὸς τοὺς φυτικούς χαρακτήρας τοῦ φυτοῦ, τοῦθ' ὅπερ παρακωλύει τὴν ἀκριβῆ αὐτοῦ ἀναγνώρισιν.

Εἰζ. 1. Ἀπεικόνισις παπύρων ἐπὶ στήλης.
(Ἐξ αἰγυπτιακοῦ ἀναγλύφου τοῦ ναοῦ τοῦ βασιλέως Σήθου τοῦ Α' εἰς Ἄβυδον.)

Ἐσκέφθημεν νὰ μελετήσωμεν ἀπὸ φαρμακοϊστορικῆς πλευρᾶς τὸ εἶδος τῶν ἀπεικονιζομένων φυτῶν, ἐφ' ὅσον τοῦτο καθίσταται δυνατόν, ἀρχόμεθα δὲ σήμερον ἀπὸ τῶν τοιχογραφῶν τῆς αἰθούσης τοῦ θρόνου τοῦ Ἀνακτόρου τῆς Κνωσοῦ.

Ἐκαστον τῶν τμημάτων τῶν τοίχων αὐτῆς διακόπτεται εἰς τὸ μέσον, γράφει ὁ EVANS², ὑπὸ τινος εἰδικοῦ χαρακτηριστικοῦ, τὸ μὲν ἐν ὑπὸ τοῦ ἐκ γυψολίθου θρόνου, τὸ δὲ ἄλλο ὑπὸ τῆς πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν ἱερὸν ἀγούσης θύρας. Ἡ τοιχογραφία, ἡ ὁποία διεκόσμησε τοὺς τοίχους, παριστᾷ ὡς κύριον θέμα δύο ἐξηπλωμένους γρῦπας, φυλάσσοντας, εἰς μὲν τὴν μίαν περιπτώσιν τὴν μορφήν αὐτῆς τῆς ἰδίας τῆς

θεότητος καὶ τὰς ἱερὰς συντρόφους τῆς, ἰσταμένας ἐπὶ τοῦ βωμοῦ, εἰς τὴν ἄλλην δὲ τὸν θρόνον τιμῆς τοῦ ἀντιπροσώπου τῆς ἐπὶ τῆς γῆς, τοῦ βασιλέως-ιερέως. Ἐκ τῶν γρῦπῶν, αἱ μορφαὶ τῶν ὁποίων ἐπαναλαμβάνονται, ὁ πλέον καλῶς διατηρημένος εἶναι ὁ ἀριστερὰ τῆς εἰσόδου τῆς ὁδηγούσης εἰς τὸ ἐσωτερικὸν ἱερὸν, πρὸς τὴν ὁποίαν καὶ ἔβλεπεν ἡ κεφαλὴ του.

Ὡς φαίνεται ἐκ τῆς ἐγχρώμου παραστάσεώς του (EVANS, Palace IV, πίναξ XXXII) τὸ σῶμα εἶναι χρώματος κιτρίνου, ἐνῶ ἡ οὐρὰ δεικνύει μίαν ἐλαφρῶς κυανῆν χροιάν. Τὰ ἐξωτερικὰ πτερὰ τοῦ λοφίου τοῦ θηρίου ἐνθυμίζουσιν τὰ τῆς τοιχογραφίας τοῦ βασιλέως-ιερέως. Ὁ κυανοῦς ὀφθαλμὸς παρουσιάζει εἰς τὸ ἄκρον μίμησιν τοῦ ὀφθαλμοῦ τοῦ ταῶ.

¹ ΠΑΝ. Γ. ΚΡΗΤΙΚΟΥ, Πρακτικὰ Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν 35, 1960, σ. 54-73 καὶ Ἀρχ. Φαρμακευτικῆς ἔτος

16ον, τεῦχος 3/4 (1960).

² A. EVANS, Palace of Minos, IV, 910.

Τὰ περὰ φαίνονται καμπυλούμενα πέριξ μιᾶς ἐσωτερικῆς σπείρας ἐν σχήματι «Waz» ἢ ράβδου ἱεροῦ παπύρου μεταξὺ δύο σπειρῶν.

Ἀμφότερα αὐτὰ τὰ κρεμάμενα ἄνθη παπύρου, ἐπὶ τοῦ λαιμοῦ, ἀποδιδόμενα πλεον τυπικῶς, ὡς γράφει πάντοτε ὁ EVANS, καὶ ὁ ρόδαξ (ἢ πάπυρος ἐν κατόψει) εἰς τὴν σπείραν παρ' αὐτῶ, δεικνύουν μίαν σαφῆ σχέσιν πρὸς τὰς ὑπερθεν διακοσμητικὰς ταινίας τῶν προαναφερθεισῶν τοιχογραφιῶν τῆς αἰθούσης τοῦ θρόνου.

Ὁ EVANS¹ ἐξετάζων τὰ φυτὰ τῶν τοιχογραφιῶν τούτων βλέπει εἰς αὐτὰ ἕνα συνδυασμὸν καλάμου φερούσης εἰς τὴν κορυφὴν ἄνθος παπύρου, εὐρίσκει δὲ εἰς αὐτὸν στοιχεῖα Αἰγυπτιακῆς ἐπιδράσεως.

Περαιτέρω λέγει: «Βλέπομεν τοὺς βλαστοὺς ἐπαναλαμβανομένους μὲ λαμπρὰ χρώματα κυανοῦν, κίτρινον καὶ πράσινον, ἀναπαριστοῦν δὲ τὰ τυπικὰ ραβδωτὰ φύλλα καλάμων, τὰ ὅποια εὐρίσκομεν σχετιζόμενα μὲ τὴν συστάδα θάμνων ὀπισθεν τῆς τοιχογραφίας τῶν γρουπῶν καὶ προσέτι παρὰ τὸν ἀργοναύτην, εἰς ἑτέραν σύγχρονον ζωφόρον, ἀναφερομένην ἐπίσης εἰς τὴν τελευταίαν ἀνακτορικὴν περίοδον.

Μεταξὺ τῆς ζωφόρου τῶν γρουπῶν καὶ ἐκείνης τοῦ ἀργοναύτου², ὑπάρχει ἀπ' εὐθείας σχέσις καὶ ταυτότης χρόνου βεβαιουμένη διὰ τῆς πρακτικῆς ταυτότητος τοῦ βήθους εἰς ἀμφοτέρας τὰς τοιχογραφίας. Εἰς τὴν τελευταίαν βλέπομεν ἐπίσης τὰς ἰδίας καλάμους μετὰ τοῦ ἄνθους παπύρου, ἔναντι τῶν ἰδίων κυματοειδῶν ταινιῶν λευκῶν ἐναλλάξ καὶ ἐρυθρῶν. Ὅμως ἂν καὶ τὸ αὐτὸ ἄνθος εἶναι αἰγυπτιαζόν, ἢ γένεσις τῶν ἀκτίων τῶν βλαστῶν αὐτῶν τῶν συνήθων φυτῶν δυνατὸν εἰς τὴν πραγματικότητα νὰ παρακολουθηθῇ εἰς τὴν Κνωσὸν εἰς τοὺς κλάδους τῶν φοινίκων τῆς MM III εἰκονογραφικῆς τέχνης».

Ἐκεῖνο τὸ ὅποῖον εἶναι ἰδιαίτερος ἐνδιαφέρον ἵνα σημειωθῇ,—τονίζει ὁ EVANS— εἶναι ὅτι εἰς στενὸς παράλληλος τύπος φυτοῦ μὲ παρόμοιον σχέδιον χρώματος ἐμφανίζεται ἐπὶ κεραμεικῆς ἐκ τοῦ Ἀνακτόρου τοῦ Akhenaton εἰς τὸ Tell-el-Amarna, χρονολογούμενον ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ β' τετάρτου τοῦ 14ου αἰῶνος π. Χ.³

Τὸ Αἰγυπτιακὸν στοιχεῖον τῶν βλαστῶν τούτων ὡς παρίστανται διὰ θυσάνων παπύρου καὶ πάλιν εἰς τὴν αἴθουσαν τοῦ θρόνου εἰς τὴν Κνωσὸν δὲν εἶναι δυνατόν, κατὰ τὸν EVANS, νὰ διαμφισβητηθῇ, ἀλλὰ τὰ ραβδωτὰ φύλλα αὐτὰ τὰ ἴδια δὲν εἶναι Αἰγυπτιακά. Αὐτὰ κατάγονται ἐκ μιᾶς ἀπεικόνισεως τῶν φύλλων φοίνικος, τὰ ὅποια ἐμφανίζονται ἤδη ἐπὶ τῶν πολυχρῶμων σχεδίων τῶν ἀγγείων τῆς MM IIa ἐποχῆς ἐκλαμβάνονται δὲ ὑπὸ τοῦ EVANS ὡς μία ὀλίγον ἀργότερον συνήθης διακόσμησις μορφῶν φυτῶν συνθέτου χαρακτῆρος⁴ ἐκ Κνωσιακῆς φαγεντιανῆς, τὰ ὅποια εὐρέθησαν εἰς τὰ ἱερὰ θησαυροφυλάκια (τέλος MM III). Τέλος συμπεραίνει ὅτι ὁ βλαστὸς ἐκ Tell-el-Amarna παριστᾷ αὐτὴν τὴν Μινωικὴν παράδοσιν.

Ὁ βοτανικὸς M. MÖBIUS⁵ ἀσχοληθεὶς μὲ τὴν εἰδικὴν ἔρευναν περὶ τὰς ἀπεικονίσεις φυτῶν εἰς τὰς τοιχογραφίας καὶ τὴν κεραμεικὴν κατὰ τὴν Μινωικὴν ἐποχὴν, ταυτίζει ταῦτα ὁμοίως πρὸς τὰ ἄνθη παπύρου (*Cyperus papyrus* L.). Περιγρά-

1 ἔ. ἀ. IV 910.

2 ἔ. ἀ. σ. 890, εἰκ. 870.

3 ἔ. ἀ. σ. 912.

4 ἔ. ἀ. εἰκ. 963.

5 MÖBIUS, JdI 1933, σ. 17.

φων τὸν πάπυρον ὁ ΜΟΒΙΟΥΣ λέγει τὰ ἑξῆς: «Οὗτος φύεται εἰς ἔλη, ἀπὸ ξυλῶδες ρίζωμα, ἐξ οὗ ἐκφύονται εὐθεῖς βλαστοὶ ὕψους συνήθως 3 μ. καὶ πάχους 10 ἐκ. Εἰς τὰς τροπικὰς περιοχὰς τὸ ὕψος των γίνεται ἀκόμη μεγαλύτερον. Εἰς τὴν βᾶσιν των περιβάλλονται ἀπὸ 9 ἢ περισσότερα φύλλα, τὰ ὁποῖα βραδύτερον γίνονται καστανὰ καὶ ἐν συνεχείᾳ καθ' ὅλον αὐτῶν τὸ ὕψος οἱ βλαστοὶ δὲν φέρουν φύλλα, εἰμὴ μόνον εἰς τὸ ἄνω ἄκρον των, ὅπου ἐμφανίζονται 20 - 30 πράσινα λεπτὰ καὶ ὀξέα φύλλα. Τὰ φύλλα ταῦτα ἀρχικῶς εἶναι ὀρθία, ἀργότερον ἀποκλίνουν πρὸς τὰ ἔξω. Ἐκ τῆς μασχάλης ἐκάστου φύλλου φύονται πολλοὶ κλάδοι ἢ ἀνθοφόροι βλαστοί, τὸ σύνολον δὲ τούτων, ἕκ τινος σημείου ὀρώμενον, ἐμφανίζεται ὡς ὑπὸ ἀκτίνων σχηματιζόμενον σκιάδιον (φοῦντα). Δοθέντος ὅτι ἐξ ἐκάστου ἄξονος δύνανται νὰ ἐκφύωνται μέχρι 10, τὸ εἰς τὸ ἄνω μέρος τοῦ φυτοῦ σχηματιζόμενον ὀλικὸν σκιάδιον δύναται νὰ ἀποτελεῖται ἀπὸ 200 - 300 ἀκτῖνας. Κάθε ἀκτίς ἢ ἀνθοφόρος βλαστὸς περιβάλλεται κάτωθεν μέχρι ὕψους 3 ἐκ. ὑπὸ σωληνωτῆς λευκωπῆς θήκης καὶ σχηματίζει ἄνωθεν τρία λεπτότατα πράσινα φύλλα, τὰ ὁποῖα ἐμφανίζονται τόσον πλησίον πρὸς ἄλληλα, ὥστε νὰ φαίνωνται ὡς ἀπόληξις τοῦ ἀνθοφόρου βλαστοῦ.

Τὸ στάδιον αὐτὸ ἀνταποκρίνεται πρὸς τὸ ριπιδοειδὲς σχῆμα τῶν τύπων (μοτίβων) τοῦ παπύρου, τὸ ὁποῖον παρατηρεῖται καὶ εἰς τὴν φύσιν, ὅταν ὁ πάπυρος εὗρηται εἰς νεαρὰν ἡλικίαν.

Ἀργότερον ἐπεκτείνεται τὸ κάτω μέρος τοῦ ἀνθοφόρου βλαστοῦ, τὸ ὁποῖον εἰς τὸ ἄκρον φέρει τρία φύλλα μήκους 15 ἐκ. περίπου καὶ ἐκφύεται ἀπὸ τὸν ἄξονά του βλαστὸς μήκους 1 ἐκ., ὁ ὁποῖος φέρει μικρὸν ἀνθοφόρον κλάδον μήκους 2 - 3 χλστ.

Οἱ ἀνθοφόροι βλαστοὶ χαρακτηριζόμενοι ὡς ἀκτῖνες ἔχουν μήκος 30 ἐκ., ἀλλ' εἶναι λεπτότατοι, οὕτως ὥστε νὰ μὴ δύνανται νὰ διατηρηθοῦν εὐθείαι. Αὐταὶ καμπυλοῦνται πρὸς λεπτότατον τόξον καὶ παρουσιάζουν μορφήν πίδακος πρὸς τὰ ἔξω.

Διατί—συνεχίζει—οἱ ἀρχαῖοι Αἰγύπτιοι δὲν μετεχειρίζοντο τὴν τελευταίαν ταύτην εἰκόνα τοῦ πίδακος, ἀλλ' ἐκεῖνην τοῦ ριπιδίου, ἐξηγεῖται βοτανικῶς πιθανῶς ἐκ τοῦ ὅτι ὁ πάπυρος ἐκόπτετο ὅτε εὗρισκετο εἰς νεαρωτέραν ἡλικίαν, ὅτε καὶ ἐσχημάτιζε ριπίδιον».

Περαιτέρω φρονεῖ ὅτι ἡ Κρήτη ἀσφαλῶς τὸν παρέλαβεν ἐκ τῆς Αἰγύπτου, παραδέχεται ὅμως ὅτι εἶναι δυνατὸν οἱ Κρηῖτες καλλιτέχναι νὰ τὸν ἐγνώρισαν ἐξ ἰδίας ἀντιλήψεως δι' ἐπισκέψεώς των εἰς τὴν Αἴγυπτον καὶ ὅτι πάντως πιθανῶς ἔμεινεν εἰς αὐτοὺς ξένη ἢ κυρία τοῦ φύσις, διότι οὗτοι οὐδαμοῦ τὸν ἔχουν παραστήσει φυσικῶς. Συνεχῶς καὶ περισσότερον τὸν ἐχρησιμοποιοῦν εἰς τὰ διαφόρων εἰδῶν διακοσμητικὰ των σχέδια.

Ὁ πάπυρος ἀναγνωρίζεται, κατὰ τὸν ἴδιον πάντοτε, εἰς αὐτὰ ἐκ τῶν ὀρθίως ἰσταμένων ριπιδίων.

Ἐπὶ τῆς τοιχογραφίας μὲ τὸν πίθηκον¹ (εἰκ. 2), ὁ ὁποῖος τρέχει μεταξὺ τῶν βλαστῶν τῶν παπύρων καὶ τοὺς λυγίζει τὸν ἕνα μετὰ τὸν ἄλλον, διαπιστοῖ ὅτι τὰ κατώτερα μέρη τοῦ καλάμου δὲν διατηροῦνται τελείως, ἀλλὰ τὰ θεωρεῖ ὡς ὀρθῶς παριστάμενα ἄνευ φύλλων καὶ φέροντα μόνον ἓν ριπίδιον.

¹ EVANS, Palace of Minos, II, 451, εἰκ. 264.

Διὰ τὴν τοιχογραφίαν τῶν γρουπῶν¹ (εἰκ. 4) παρατηρεῖ ὅτι ἡ κάλαμος ἐσφαλμένως παρίσταται μετὰ φύλλων ἀπὸ τῆς βάσεως μέχρι τῆς κορυφῆς.

Τὸ ἴδιον σφάλμα βλέπει ἐπίσης εἰς τὴν τοιχογραφίαν² μὲ τοὺς καθημένους πιθήκους, ὅπου ἕκαστος τῶν καλάμων, οἵτινες φέρουν 3 ριπίδια, κάμπτονται ἐπίσης κατ' ἀφύσικον(;) ἔνθεν ἀκαεῖθεν τρόπον.

Μικροὺς κίτρινους κλώνους μεταξὺ τῶν φύλλων τοὺς θεωρεῖ ὡς καθαρῶς διακοσμητικῆς φύσεως.

Παρὰ τὴν ομάδα τῶν ριπιδίων, ἀριστερὰ εἰς τὴν κάτω γωνίαν τῆς τοιχογρα-

Εἰκ. 2. Ἐκ τῆς τοιχογραφίας τοῦ βηματίζοντος πιθήκου.

φίας, συμπληροῖ ὅτι ὁ καλλιτέχνης ἴσως ἤθελε νὰ παραστήσῃ ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον βλέπει κανεὶς λοξῶς ἐκ τῶν ἄνω, πρὸς μίαν πυκνὴν διάταξιν τοῦ φυτοῦ.

Εἰς πάπυρον, συνεχίζει πάντοτε ὁ Μόβιους, ἀνήκουν καὶ τὰ τεμάχια τὰ ὁποῖα ὁ Ἐβανς³ ἀπεικονίζει καὶ τὸ ἡμιηνεφγμένον ἄνθος, τὸ ὁποῖον βλέπει ὡς ἐν κίτροειδές.

Διὰ τὸ ἐμπέστον χαλκοῦν ἐγχειρίδιον⁴ τὸ ὁποῖον παριστᾷ σκηρὴν πλησίον ποταμοῦ, ὅπου κυνηγοῦνται ἄγρια γαλαῖ ἐν μέσῳ συστάδος παπύρου, λέγει ὅτι μᾶς δεικνύει ὅτι ὁ καλλιτέχνης δὲν ἔχει καμμίαν ἀντίληψιν αὐτοῦ, τοῦ πῶς δηλ. ὁ πάπυρος ἐμφανίζεται πραγματικῶς, διότι ἀπὸ ἓνα διμερῆ κάλυκα ἀναφύονται ἕξ βλαστοί, ἕξ ὧν οἱ τέσσαρες φέρουν τὸ γνωστὸν ἄνθος τοῦ παπύρου, ἐνῶ οἱ δύο φέρουν ὠοειδῆ μὴ ἡνεφγμένα ἄνθη, οὕτως ὥστε ἐνιαῦθα νὰ ἀναγνωρίζεται ὁ πάπυρος ἐκ τῶν ριπιδίων καὶ ἐκ τοῦ τοπίου.

Εἰς τὴν κεραμευτικὴν ἢ διακοσμητικὴν παράστασις ἐμφανίζεται ἐν μέρει διὰ

1 Βλ. ἀπεικόνισιν ἐν Antiq. Crét. III, πίν. 8 καὶ EVANS, Palace of Minos, IV εἰκ. 895.

2 A. EVANS, Palace of Minos, II, πίν. 10.

3 Αὐτόθι σ. 465 εἰκ. 275 B καὶ C.

4 KARO, Myk. Schachtgräber ἀριθ. 765, εἰκ. 93-94. BOSSERT, Alt Kreta³, εἰκ. 170 I K.i.B. 1.

τῆς προσθέσεως νέων τύπων (μοτίβων) καὶ ἐν μέρει ἐπὶ μιᾶς ἀπλοποιήσεως. Εἰς τὸ πρῶτον σημεῖον φαίνεται ὁ κάλυξ νὰ τονίζηται ἐντονώτερον καὶ διαγράφεται μεμονωμένος¹ κατ' ἀναλογίαν πρὸς τὸν λωτόν, παρίσταται δὲ μὲ τρία φύλλα, αἱ ἀκτίνες τοῦ ριπιδίου ἔχουν ἐξαφανισθῆ τελείως ἢ ἐν μέρει καὶ ἔχουν ἀντικατασταθῆ διὰ κυκλικῶν καμπυλῶν, ἐνῶ αἱ τελεῖαι εἰς τὰ ἐσωτερικὰ χεῖλη ἔχουν ἀντικατασταθῆ μὲ βραχεῖας ἀκτινωτῶς διηκούσας γραμμᾶς.

Αἱ τελεῖαι θὰ ἠδύναντο ἀκόμη νὰ μετατεθοῦν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ ριπιδίου ἢ νὰ ἀντικατασταθοῦν ἀπὸ δύο παρεντιθεμένους «ὄφθαλμούς». Παραδείγματα τῆς ἀπλοποιήσεως παριστᾷ ἐν ἀγγεῖον² ἐκ Κνωσοῦ (ΥΜ II), εἰς τὸ πεδῖον τοῦ κοσμήματος τοῦ ὁποῦ ζωγραφίζονται μόνον τὰ περιγράμματα τοῦ ριπιδίου, ἐνῶ τὸ ἐσωτερικὸν τούτου πληροῦται ἀπλῶς διὰ μέλανος χρώματος, προστίθεται δὲ πρὸ τῆς καμπύλης σειρὰ τελειῶν.

ΗΜΕΤΕΡΑΙ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΕΠΙ ΤΟΥ ΑΠΕΙΚΟΝΙΖΟΜΕΝΟΥ ΦΥΤΟΥ

Ἐξετάζοντες λεπτομερέστερον τὰς τοιχογραφίας τῆς αἰθούσης τοῦ θρόνου, τὴν ζωφόρον τοῦ ἀργοναύτου καὶ τὰς λοιπὰς τοιχογραφίας ἢ ἀγγεῖα ἔνθα τὸ φυτὸν, τὸ χαρακτηρισθὲν ὡς πάπυρος ἢ ὡς συνδυασμὸς καλάμου μετ' ἀνθους παπύρου, δὲν δυνάμεθα νὰ συμφωνήσωμεν ἐπὶ τῶν ταυτίσεων τῶν ἐν λόγῳ φυτῶν τῶν γενομένων ὑπὸ τοῦ EVANS ἢ τοῦ MÖBIUS, οὔτε νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι πρόκειται περὶ εἰκόνας φυτοῦ ἐξωγραφισμένου διὰ συνδυασμοῦ τῶν χαρακτηριστικῶν πλειόνων φυτῶν.

Ὅταν ἐπεσκέφθημεν κατὰ τὸν Ἰούνιον τοῦ 1959 τὸ Μουσεῖον καὶ τὸ Ἀνάκτορον τῆς Κνωσοῦ, καταπληκτικὴν ἐντύπωσιν προεκάλεσεν εἰς ἡμᾶς ἢ ἐν γενικαῖς γραμμαῖς ὁμοίότης τοῦ εἰκονιζομένου φυτοῦ, ἀπὸ βοτανικῆς πλευρᾶς, πρὸς φυτὸν τοῦ γνωστοῦ σήμερον γένους ὀνομαζομένου *Διὸς ἄνθος* ἢ *Διόσανθος* καὶ λατινιστὶ *Jovis flos* ἢ *Dianthus* καὶ κοινῶς *γαρουφαλιά*, *γαρουφαλιά* καὶ *μοσχοκαρφιά*.

Ἡ ἐτυμολογία τοῦ ὀνόματος τοῦ φυτοῦ, γνωστοῦ ἤδη ἀπὸ τῶν κλασσικῶν τῆς ἀρχαιότητος χρόνων, θὰ ἔδει νὰ ἔχη κάποιαν σχέσιν πρὸς τὸν Δία, ἐξ οὗ εἶλκε καὶ τὸ ὄνομα, οὐχ ἦτιον οὐδαμοῦ ἀναφέρεται τι περὶ αὐτῆς ἐν τῇ ἀρχαίᾳ βιβλιογραφίᾳ.

Ἡ παρουσία τῶν ἐν τῇ αἰθούσῃ τοῦ θρόνου τοῦ Μίνως ἔνθεν κάκειθεν τοῦ θρόνου ἀποκλειστικῶς ἀπεικονιζομένων καὶ προσομοιαζόντων πρὸς τὸν Διόσανθον ἀνθέων καὶ ἡ ιδιότης τοῦ Μίνως, ὡς υἱοῦ τοῦ Διός, μᾶς ἐγέννησε τὴν σκέψιν τῆς λεπτομερεστέρας μελέτης τοῦ θέματος τοῦ ταυτισμοῦ τῶν ἐν λόγῳ φυτῶν πρὸς τὸν Διόσανθον, πολλὰ εἶδη τοῦ ὁποῦ αὐτοφύονται ἢ καλλιεργοῦνται ἐν Κρήτῃ ἀπ' ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι σήμερον.

Ὁ ΘΕΟΦΡΑΣΤΟΣ³ ἀναφέρει ὅτι τὸ Διὸς ἄνθος ἀνήκε εἰς τοὺς ὀλίγους καλλιεργούμενους θάμνους, τοὺς χρησιμοποιουμένους διὰ τὴν κατασκευὴν στεφάνων. Τὰς ρίζας του χαρακτηρίζει ξυλώδεις⁴, τὸ δὲ φυτὸν μικρόφυλλον, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰ δένδρα καὶ τοὺς θάμνους⁵. Διὰ τὰ ἄνθη του λέγει ὅτι ἦσαν ἄοσμα⁶, ἐμφανι-

1 EVANS, ἔ. ἀ. II, 401, εἰκ. 231. K. i. B. 84, 12.

2 EVANS, ἔ. ἀ. II 413, εἰκ. 239.

3 Περὶ Φυτῶν Ἱστορίαι VI 1, 1 καὶ 6, 1.

4 ἔ. ἀ. VI 6, 11.

5 ἔ. ἀ. VI 1, 1.

6 ἔ. ἀ. VI 1, 1.

ζόμενα ἀπὸ τοῦ Μαΐου μέχρι τῶν μέσων Σεπτεμβρίου¹. Τὸν ἀναφέρει ὡς πολλαπλασιαζόμενον διὰ σπερμάτων².

Ὁ ΝΙΚΑΝΑΡΟΣ, ὡς ἀναφέρει ὁ ΑΘΗΝΑΙΟΣ³, καταλέγει τοῦτον μεταξὺ τῶν ἀνθέων τῶν φυομένων εἰς κήπους, δι' ὧν κατασκευάζουν στεφάνους, τὸν χαρακτηρίζει δὲ ὡς εὐειδές⁴ καὶ ἄοσμον⁵ ἄνθος.

Ὁ ΠΛΙΝΙΟΣ⁶ ὡσαύτως τὸν χαρακτηρίζει ἄοσμον.

Ἐκ τῶν νεωτέρων ὁ Κ. SPRENGEL⁷ νομίζει ὅτι ὁ Διόσανθος τοῦ Θεοφράστου εἶναι ὁ *Dianthus arboreus* L. καὶ τοῦτο συνάγει ἐκ τοῦ ὅτι τόσοσιν εἰς τὴν Κρήτην ὅσον

Εἰκ. 4. Ὁ θρόνος τοῦ Μίνως μετὰ τῶν τοιχογραφιῶν τῆς αἰθούσης· τὰ ἐπ' αὐτῶν φυτὰ ὁ «Διόσανθος».

καὶ εἰς τὰς νήσους οὗτος μετὰ τοῦ *Dianthus fruticosus* L. εἶναι λίαν προσφιλῆ ἄνθη καὶ ἐχρησιμοποιοῦντο καὶ τότε (1822) πρὸς κατασκευὴν στεφάνων.

Εἰς τὸ ἐν RE², V στ. 1082, ἄρθρον *Διὸς ἄνθος* (OLCK), ἐπὶ τῶν ἀνωτέρω στηριζόμενον, ἀναφέρεται ὅτι οὕτως ἐξηγεῖται κατὰ τὸν καλύτερον τρόπον τὸ ἑλληνικὸν ὄνομα, διότι ἡ Κρήτη παίζει πρωτεύοντα ρόλον εἰς τὸν μῦθον τοῦ Διός. Σημειοῦται ὁμως ὅτι ὁ *D. arboreus* L. ἔχει εὐχάριστον ὁσμίν.

Ὁ C. FRAAS⁸ θεωρεῖ ὅτι ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο κατὰ τὴν ἀρχαιότητα διελαμ-

1 ἔ. ἀ. VI 8, 3.

2 ἔ. ἀ. VI 6, 11.

3 XV 684b.

4 Ἐκ τούτου παλαιότερον ἀνεγίνωσκον *εὐώδες*.

5 XV 680c.

6 Hist. Nat. XXI 67.

7 Erläuterungen zu Theophrasts naturgeschichte, 1822, σ. 237.

8 Synopsis plantarum florae classicae, 1845, 108.

βάνοντο πλείονα εἶδη φυόμενα εἰς τὰς ἑλληνικὰς νήσους, γνωστὰ ὑπὸ τὸ ὄνομα ἄγρια γαρούφαλα, μεταξύ τῶν ὁποίων συνηθέστερα εἶναι ὁ *D. serratifolius* SIBTH., ὁ *D. rubescens* SIBTH. καὶ ὁ *D. biflorus* BORRY-CHAMB.

Πάντως ἐκεῖνο ὅπερ ἐδημιούργει ποιάς τινας ἀμφιβολίας ἦτο ὁ χαρακτηρισμὸς τούτου ὡς ἀόσμου (Θεόφραστος, Πλίνιος κ. ἄ.), ἐνῶ πολλοὶ τῶν καλλιεργουμένων Διοσάνθων εἶναι ἀρωματικώτατοι.

Υπάρχει ὁμως καὶ ἀριθμὸς Διοσάνθων ἀόσμων, οἵτι οἱ *D. silvaticus* WULFEN καὶ *D. caryphyllus* v. *inodorus* L.

Κατὰ τὸν ΗΣΥΧΙΟΝ¹, στηριζόμενον εἰς τοὺς περὶ τὸν ΘΕΟΦΡΑΣΤΟΝ², καὶ τὸν ΣΟΥΙΔΑΝ³ φέρεται τοῦτο ὡς ἀκανθῶδες φυτὸν, χρησιμοποιούμενον ἐν τῇ μαγειρικῇ, τοῦθ' ὅπερ ἀποδίδεται κατὰ τὸν ΟΛΚΚ⁴ εἰς λάθος, τοῦ «ἀνθῶδες» ἀποδοθέντος εἰς «ἀκανθῶδες».

ΕΛΛΗΝΙΚΟΙ ΔΙΟΣΑΝΘΟΙ

Ὑπὸ τὸ ὄνομα «ΔΙΟΣΑΝΘΟΣ» περιλαμβάνεται γένος φυτῶν ἡμιθαμνωδῶν τῆς οἰκογενείας τῶν *Caryophyllaceae*, ἅτινα κέκτηνται ἄνθη μονήρη ἢ ἀνὰ δέσμας.

Ἑλληνικὰ εἶδη τούτων, πολλὰ τῶν ὁποίων αὐτοφύονται ἢ καλλιεργοῦνται καὶ σήμερον ἐν Κρήτῃ, εἶναι τὰ:

1. — *Dianthus Juniperinus* SM. με ἄνθη 1-3, ὠχροροδῖνα ἐπὶ βραχέος ποδίσκου, με βράκτεια κάλυκος 4 - 6, με φύλλα δξέως νύσσοντα καὶ λείους βλαστούς.
Φύεται ἐπὶ βράχων τῆς Κρήτης.
2. — *Dianthus fruticosus* L. με φύλλα προμήκως γραμμοειδῆ, ἀμβλέα. Ἡ στεφάνη ἐρυθρά, τὰ βράκτεια τοῦ κάλυκος 8 - 10 ἀνωειδῆ δξέα, τρις βραχύτερα τοῦ κάλυκος.
Φύεται ἐπὶ βράχων ἐν Κρήτῃ, Κεφαλληνίᾳ καὶ νήσοις τοῦ Αἰγαίου.
3. — *Dianthus arboreus* L. (= *D. creticus* TSCH.) με φύλλα στενότερα, γραμμοειδῆ δξέα, στεφάνην ροδόχρουν, παρὰ τὴν βάσιν ζωηροτέρου χρώματος, με βράκτεια κάλυκος 12 - 20, ἐξ ὧν τὰ κατώτερα δξέα, τὰ ἀνώτερα ὀλίγον ἀμβλέα, τρις ἕως τετράκις βραχύτερα τοῦ κάλυκος.
Φύεται εἰς Κρήτην, Κυκλάδας καὶ Πελοπόννησον (Μεσσηνίαν).
4. — *Dianthus epiroticus* HAL. Ἔχει ἄνθη διατεταγμένα κατὰ πολυάριθμα κεφάλια, σπανίως μονήρη, βλαστὸν 20 ἐκ. βραχέως χνοώδη, φύλλα γραμμοειδῆ. Τὰ πέταλα τῆς στεφάνης σφηνοειδῶς ἀνωειδῆ, ὀδοντωτά, ἀσθενῶς ἐρυθρά με λευκὰς κηλίδας, κάτωθεν ὑποκίτρινα.
Ἐντὸς δασῶν ἐν Ἡπείρῳ.
5. — *Dianthus armeria* L. Ἄνθη με πέταλα ἀσθενῶς ἐρυθρά, περίβρωτα, μήκους 4-5 χλστ., κάλυκα πικνῶς χνοώδη 13 - 15 χλστ., λέπια κάλυκος ὠσειδῶς λογχοειδῆ με ἀθέρα λογχοειδῆ, βλαστὸν χνοώδη πολύκλαδον καὶ φύλλα πλάτους 1 - 3 χλστ., με 3 - 5 νεῦρα.
Ἐπὶ βράχων καὶ ἐντὸς δασῶν Μακεδονίας, Θράκης καὶ Ἀλβανίας.
var. uniflorus R. καὶ F. με ἐν ἄνθος.
var. leiocalyx DEG., με λειὸν κάλυκα.
var. glaber SCH., με βλαστὸν μόνον κατὰ τὸ ἄκρον χνοώδη.

¹ Ἐν λ. *Διὸς ἄνθος*.

² ΘΕΟΦΡΑΣΤΟΣ, Φυτῶν Ἱστορίαι VI 6, 11.

³ Ἐν λ. *Διὸς ἄνθος*.

⁴ RE² V, 1083.

6. — *Dianthus armeriastrum* WOLF. Ἄνθη μὲ πέταλα 8-10 χλστ., ἐρυθρὰ μὲ λευκὰς κηλίδας, κάλυκα μήκους 16 - 20 χλστ., βλαστὸν ἄνω χνοώδη πολὺκλαδον καὶ φύλλα γραμμοειδῶς λογοχειδῆ τρίνευρα, ὄξεια, χνοώδη.
Ἐντὸς δασῶν ἐν Μακεδονίᾳ καὶ Ἀλβανίᾳ.
7. — *Dianthus corymbosus* VEL. Ἄνθη κατὰ δέσμας, πέταλα τριγωνικῶς ὀδοντωτά, ἐρυθρὰ, φύλλα γραμμοειδῶς λογοχειδῆ μὲ βραχυτάτους κολεοὺς καὶ βλαστὸν ἀπλοῦν ἢ εἰς τὸ ἄκρον διχοτομικῶς κλαδώδη καὶ χνοώδη.
Ἐντὸς ἀγρῶν ἐν Μακεδονίᾳ, Θράκῃ καὶ Θεσσαλίᾳ.
8. — *Dianthus tenuiflorus* GRIS.
9. — *Dianthus viscidus* CH. καὶ BORY. (D. Pubescens var. fasciculatus GRIS.).
10. — *Dianthus tymphresteus* HELDR. καὶ SART.
11. — *Dianthus Formanekii* BORB.
12. — *Dianthus Haynaldianus* BORB.
13. — *Dianthus stenopetalus* GRIS.
14. — *Dianthus brachyzonus* BORB. καὶ FORM.
15. — *Dianthus lateritius* HAL.
16. — *Dianthus cruentus* GRIS.
17. — *Dianthus quadrangulus* VEL.
18. — *Dianthus turcicus* VEL.
19. — *Dianthus Holzmannianii* HELDR. καὶ HAUS.
20. — *Dianthus androsaceus* HAY.
21. — *Dianthus pinifolius* S. S.
22. — *Dianthus lybicus* BOISS.
23. — *Dianthus samaritanii* HELDR.
24. — *Dianthus biflorus* S.S. Ἐχει ἄνθη ἀνά 1 - 2, σπανίως 2 - 4, ἐπιφυῆ. Ἡ στεφάνη τῶν βαθέως ἐρυθρὰ κάτωθεν κιτρινή, ὁ κάλυξ τῶν ὠχροπράσινος μήκους 18-20 χλστ., ὁ βλαστὸς τῶν 60 ἐκ. τετραγωνικός, τὰ δὲ φύλλα τῆς βάσεως μηριγοχειδῆ.
Ἐπαλπτικαὶ περιοχαὶ Μακεδονίας, Στερεᾶς καὶ Πελοποννήσου.
25. — *Dianthus multinervius* GRIS.
26. — *Dianthus scardicus* WETTST.
27. — *Dianthus glutinosus* BOISS. καὶ HELDR.
28. — *Dianthus deltoides* L. Ἄνθη μονήρη, πολυάριθμα, μὲ στεφάνην πορφυρᾶν, ὀδοντωτὴν μὲ λευκὰς κηλίδας, τὰ φύλλα τοῦ βλαστοῦ γραμμοειδῆ πλάτους 2 χλστ., τὰ τῶν ἀγόνων βλαστῶν ἔλλειπτικῶς λογοχειδῆ, ἀμβλέα, τρίνευρα, τραχέως βλεφαριδωτά.
Εἰς λιβάδια Μακεδονίας, Ἀλβανίας, Ἡπείρου καὶ Θεσσαλίας.
29. — *Dianthus aridus* JKA.
30. — *Dianthus multipunctatus* SER. Ἄνθη μονήρη, πέταλα ροδόχροα ὀδοντωτά, κάλυξ μὲ ἐλαφρὰ θηλώδη στίγματα, φύλλα γραμμοειδῆ τρίνευρα φυτὸν μὲ πολλοὺς τετραγωνικοὺς βλαστούς.
Ἐπὶ βράχων ἐν Κρήτῃ.
31. — *Dianthus haematocalyx* BOISS. καὶ HELDR.
32. — *Dianthus rhodophaeus* DAVID.
33. — *Dianthus Mercurii* HELDR.
34. — *Dianthus gracilis* S. S.

35. — *Dianthus xanthianus* DAVID.
36. — *Dianthus diffusus* S. S. (*D. pubescens* var. *flabratus* BOISS.). Ἄνθη ἀνά 2 ἢ 3, σπανάτως μονήρη, πέταλα ἐρυθρά, ὀδοντωτά, κάτωθεν κίτρινα, κάλυξ λεῖος μήκους 12 - 15 χλστ., φύλλα γραμμοειδῆ, τρίνευρα καὶ λεῖα, βλαστοὶ ἄπλοϊ, λεῖοι καὶ ἔλαφρῶς χνοώδεις.
Ἐπὶ βράχων ἐν Θεσσαλίᾳ, Πάρνηθι, Ἀχαΐᾳ, Εὐβοίᾳ καὶ νήσοις τοῦ Αἰγαίου.
37. — *Dianthus pubescens* S.S. Ἄνθη μονήρη ἢ καὶ ἀνά δύο, στεφάνη ἐρυθρὰ κάτωθεν κίτρινη, κάλυξ λεῖος ἢ ἀδενωδῶς χνοώδης, μήκους 15 - 20 χλστ., φύλλα γραμμοειδῆ, τρίνευρα, βλαστοὶ ἀδενώδεις.
Ἐπὶ ὄρεινῶν βράχων ἐν Μακεδονίᾳ, Ἀττικῇ, Εὐβοίᾳ καὶ Πελοποννήσῳ.
38. — *Dianthus chalcidicus* HAL.
39. — *Dianthus tripunctatus* S.S. Φυτὰ μονοετῆ, με στεφάνην ἐκ πετάλων ἀκτινοειδῶς σφηνοειδῶν, ὀδοντωτῶν, ὑποκίτρινων, με τέσσαρα βράκτεια ὑμενώδη καὶ με κράσπεδα ὑαλώδη, κάλυκα θηλώδη καὶ φύλλα γραμμοειδῆ, τρίνευρα, με λίαν βραχεῖς κολεοὺς.
Εἰς ξηροὺς ἀγροὺς Κρήτης, Πελοποννήσου καὶ νήσων τοῦ Αἰγαίου.
40. — *Dianthus sphacioticus* BOISS. καὶ HELDR. Ἄνθη μονήρη, στεφάνη με πέταλα ἀντωειδῆ σχεδὸν ἀκέραια, ὀχρῶς ἐρυθρά, βλαστοὶ χαμηλοὶ ὕψους 2 - 7 ἐκ., με φύλλα μικρὰ τραχέα.
Εἰς Ἀλπικὴν περιοχὴν τῆς Κρήτης.
41. — *Dianthus serratifolius* S. S.
42. — *Dianthus arrostii* PRESL. (= *D. caryophyllus* PIERI).
43. — *Dianthus inodorus* KERN. (= *D. silvestris* ssp. *eusilvestris* HAY., *D. caryophyllus* var. *inodorus* L.). Βλαστὸς βραχὺς, ὀδόντες κάλυκος ὀοειδεῖς, λογχοειδεῖς, λεῖοι, στεφάνη ζωηρῶς ροδόχρους ὀδοντωτή, φύλλα πράσινα, γραμμοειδῆ, ὄξεα.
Ἐπὶ βράχων ἐν Μακεδονίᾳ, Θεσσαλίᾳ, Ἡπείρῳ καὶ Ἀλβανίᾳ.
44. — *Dianthus Sündermanni* BORN.
45. — *Dianthus minutiflorus* HAL.
46. — *Dianthus xyloorrhizus* S.S. Στεφάνη με πέταλα ὀχρόλευκα, ἀμβλέως ὀδοντωτά, κάλυκα μήκους 25 χλστ., φύλλα γραμμοειδῆ τρίνευρα με κολεοὺς ἰσομήκεις πρὸς τὴν διάμετρον τοῦ βλαστοῦ, ὅστις εἶναι ἄπλοῦς, ὕψους 8 - 25 ἐκ.
Ἐπὶ βράχων ἐν Κρήτῃ καὶ Καρπάθῳ.
47. — *Dianthus pallens* S. S.
48. — *D. crinitus* S. S.
49. — *D. rhodius* RECH. FILS.
50. — *D. rupicola* BIV. Με πέταλα τῆς στεφάνης ὀδοντωτά.
51. — *Dianthus cinnamomeus* S. S. Με στεφάνην κάτωθεν βυσινόχρουν, 4 πλατέως ἀκτινοειδῆ βράκτεια καὶ κάλυκα μήκους 2 χλστ. Βλαστὸς ὕψους 20 - 30 ἐκ.
Ἐπὶ ξηρῶν βράχων ἐν Λακωνίᾳ καὶ Νάξῳ.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω εἰδῶν περιεγράψαμεν δι' ὀλίγων τὰ ἐν Κρήτῃ καὶ νήσοις φυόμενα, ὡς καὶ τὰ κατὰ τὴν γνώμην μας ἔχοντα σχέσιν τινὰ πρὸς τὴν ἐξήγησιν τοῦ ἡμετέρου θέματος.

ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΑΙ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

Ἐκ τῶν μέχρι σήμερον γραφέντων, τὸ ἐν τῇ αἰθούσῃ τοῦ θρόνου φυτὸν χαρακτηρίζεται ὡς συνδυασμὸς δύο φυτῶν ἤτοι παπύρου, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸ ἄνθος, μετὰ βλαστοῦ καλάμου.

Γενικῶς ὁ ΜÖBIUS παρατηρεῖ διὰ τὸ ἄνθος τοῦ παπύρου, ὡς τοῦτο εἰκονίζεται εἰς τοιχογραφίας καὶ ἀγγεῖα, ὅτι δὲν ἀποδίδεται ἀκριβῶς ἐν Κρήτῃ καὶ τοῦτο διότι οἱ Κρηῖτες καλλιτέχναι, γνωρίσαντες τὸ πρότυπον τοῦ παπύρου ἐξ ἐπισκέψεως εἰς Αἴγυπτον, δὲν ἠδυνήθησαν οὐδαμοῦ νὰ τὸ παραστήσουν φυσικῶς, ἀναγνωρίζεται δὲ οὗτος εἰς τὴν Μινωικὴν καλλιτεχνίαν ἐκ τῆς ἐν εἴδει ριπιδίου μορφῆς του.

Αὕτῃ αὕτῃ ἡ περιγραφὴ τοῦ παπύρου ὑπὸ τοῦ ΜÖBIUS καταδεικνύει σαφῶς ὅτι οὗτος, ὡς βοτανικός, δὲν ἀναγνωρίζει ἐκ τῶν χαρακτήρων του τὸ φυτόν, ἀλλ' ἀπλῶς σημειοῖ ὅτι διαφαίνεται ἡ ταυτότης του ἐκ τῆς ὡς ριπιδίου μορφῆς του.

Ἡ κάλαμος ἐξ ἄλλου δὲν ἔχει βλαστὸν μετὰ ἀντιθέτων φύλλων, κέκτηται δὲ καὶ γόνατα (κόμβους) σαφῶς ἀφοριζόμενα.

Ἡ παρατήρησις τοῦ ΜÖBIUS εἶναι ἀκριβῶς ὑπὲρ τῶν ἀπόψεών μας, ὅτι τὸ ὡς ἄνω φυτὸν δὲν εἶναι ὁ πάπυρος ἐν συνδυασμῷ μετὰ καλάμου, φυτὸν αἰγυπτιακόν, ὅπερ ἡ Μινωικὴ τέχνη ἐδανείσθη ἐξ Αἰγύπτου, ἀλλὰ καθαρῶς ἑλληνικὸν τοιοῦτον καὶ δὴ ὁ Διόσανθος, οὗτινος παραστάσεις ἀπαντῶνται ἐπὶ τῶν τοιχογραφιῶν, ἐπὶ ἀγγείων, ἴσως καὶ ἐπὶ νομισμάτων, ἡ δὲ τέχνη των εἶναι πηγαία ἑλληνικὴ καὶ οὐχὶ ξένης προελεύσεως.

Ἐπὶ τῶν τοιχογραφιῶν τοῦ θρόνου παρατηροῦνται βλαστοὶ μὲ ἄνθη μονήρη καὶ φύλλα σαφῶς ὑπενθυμίζοντα τὸν Διόσανθον. Αἱ ἐπὶ τῆς στεφάνης του τελεῖαι ἀφοροῦν προφανῶς εἰς τὴν παράστασιν τῶν ὀδόντων τῶν πετάλων τῆς στεφάνης.

Αὐτὸ τοῦτο παρατηρεῖται καλύτερον εἰς τοὺς διοσάνθους, τοὺς εὐρισκόμενους εἰς τὸν λαιμὸν τοῦ γρυπός, ἔνθα τὰ ἐκ τοῦ κάλυκος ἐξερχόμενα πέταλα φέρουν κατὰ μῆκος τῶν πετάλων γραμμὰς ἐφ' ὧν ἡ τελεία.

Ἐκεῖνο ὅπερ δέον νὰ σημειωθῇ εἶναι τὸ ὅτι ὠρισμένα φύλλα ἐμφανίζονται ὀδοντωτὰ εἰς τὴν εἰκόνα, τοῦθ' ὅπερ ἐγένετο ἴσως καλλιτεχνικῆ ἀδεία, ἐκτὸς ἂν παραδεχθῶμεν ὅτι παριστᾷ τὸν χνοῦν τῶν φύλλων τοῦ παριστωμένου εἴδους(;).

Ὁ ῥόδαξ ἢ κατὰ τὸν EVANS πάπυρος ἐν κατόψει, ὁ εὐρισκόμενος ἐπίσης εἰς τὸν λαιμὸν τοῦ γρυπός, δὲν δύναται νὰ ἔχη καμμίαν σχέσιν πρὸς τὸν Διόσανθον.

Εἰς τὴν τοιχογραφίαν τῶν πιθήκων τὸ ἄνθος τοῦ Διοσάνθου εἶναι σαφέστερον, ἂν αἱ τελεῖαι ἀντιστοιχοῦν πρὸς τὴν ὀδόντωσιν, αἱ δὲ κάθετοι γραμμαὶ πρὸς τὰ πλάγια χεῖλη τοῦ φύλλου. Κάτωθεν ὁ κάλυξ, ἔτι δὲ κατωτέρω τὰ βράκτεια, εἶναι τυπικὰ διὰ τὸν Διόσανθον.

Ἐκεῖνο ὅπερ ἐδῶ ἀποτελεῖ δυσχέρειαν ἀναγνωρίσεως εἶναι τὸ γυμνὸν τοῦ βλαστοῦ.

Ἀντιθέτως ὁ βλαστὸς τοῦ παρακειμένου φυτοῦ προσομοιάζει κάπως πρὸς τὸν τοῦ Διοσάνθου.

Εἰς τὴν τοιχογραφίαν τῶν καθημένων πιθήκων κατὰ τὸν ΜÖBIUS ἐμφανίζεται

τὸ σφάλμα τοῦ νὰ ἔχη ἕκαστος βλαστὸς τρία ριπίδια, ἐνῶ οὗτοι κάμπτονται κατ' ἀφύσιον τρόπον.

Καθ' ἡμᾶς ἀπλῶς πρόκειται περὶ εἶδους Διοσάνθου ἔχοντος εἰς τὴν κορυφὴν πλείονα τοῦ ἑνὸς ἄνθη (ὑφίστανται τοιαῦτα ἑλληνικὰ καὶ δὴ ἐν Κρήτῃ αὐτοφυόμενα εἶδη), ἢ δὲ κάμψις τῶν βλαστῶν εἶναι ἢ φυσιολογικὴ κάμψις των, ὡς ἐκ τοῦ βάρους των εἰς τὴν κορυφὴν των ἀνθέων.

Οἱ κίτρινοι κύκλοι οἱ παριστώμενοι ἐπὶ τῶν πετάλων τῆς στεφάνης των δὲν εἶναι ἀπλῶς διακόσμησις, ὡς γράφει ὁ Μῶβιους, ἀλλὰ ἐγγραφὴ ἐπ' αὐτῶν, ἴσως ἐπὶ τὸ συμμετρικώτερον, στιγμάτων, ἀπαντώντων εἰς τὰ πέταλα ὠρισμένων εἰδῶν Διοσάνθων.

Ἐπίσης τὸ ἡμιηνεφγμένον, ἄνθος τὸ ὁποῖον ὁ Εὐάνς¹ χαρακτηρίζει ὡς citrose, δὲν εἶναι εἰμὴ ἡμιηνεφγμένον τυπικὸν ἄνθος Διοσάνθου.

Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸ μυκηναϊκὸν χαλκοῦν ἐγχειρίδιον, διὰ τὸ ὁποῖον ὁ Μῶβιους γράφει ὅτι αἱ γαλαῖ τρέχουν διὰ μέσου συστάδων παπύρων καὶ ὅτι καταδεικνύεται ἐξ αὐτοῦ ὅτι ὁ καλλιτέχνης δὲν εἶχεν οὐδεμίαν ἀντίληψιν τοῦ παπύρου, ἔχομεν νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι ἐκεῖ τὸ ἄνθος τὸ χαρακτηρισθὲν ὡς πάπυρος ἐμφανίζεται πραγματικῶς ὡς ἔχει, διότι ἀναφύονται 6 βλαστοί, ἐξ ὧν 4 φέροντες τὸ γνωστὸν θέμα τὸ χαρακτηριζόμενον ὡς πάπυρος, ἐνῶ δύο φέρον ὠσειδῆ μὴ ἡνεφγμένα ἄνθη (μουμπούκια).

Ὡς καλῶς ἐννοεῖται, πρόκειται περὶ εἶδους Διοσάνθου, εἰς ὃ ἐκφύονται ταυτοχρόνως ἐξ ἑνὸς σημείου πλείονα ἄνθη, ἐξ ὧν τὰ δύο ὑπὸ τὴν τυπικὴν μορφήν των μὴ ἡνεφγμένων εἰσέτι.

Ἄς σημειωθῆ ὅτι αἱ γαλαῖ καὶ σήμερον προστρέχουν πρὸς τὸν Διόσανθον, ὡς κατ' ἐξοχὴν φάρμακον κατὰ τῶν κωλικῶν των, κατατρόγουσαι τοῦτον.

Εἰκ. 4. Διάφοροι μορφαὶ ἐξελίξεως τοῦ ὡς παπύρου χαρακτηρισθέντος φυτοῦ: Α ἐκ τῆς τοιχογραφίας μὲ τοὺς βηματίζοντας πιθήκους, Β καὶ C ἐκ τῆς τοιχογραφίας μὲ τοὺς καθημένους πιθήκους, D ἕως J ἐξ ἀγγείων τῶν διαφόρων ὑστερομινωικῶν ἐποχῶν καὶ δὴ τὰ D καὶ E τῆς YM Ia, τὸ F τῆς YM Ib, τὰ G καὶ H τῆς YM II, τὰ I καὶ J τῆς YM IIIa (EVANS, Palace of Minos, II εἰκ. 285).

Ἀναλόγως δύναται νὰ καθορισθῆ ἢ ταυτότης των ἐπὶ ἀγγείων εἰδῶν, ὡς τοῦ ἀναφερομένου ὑπὸ τοῦ Εὐάνς, ἐνθα διαγράφεται μὲ τρία φύλλα, ὡς γράφει, κατ' ἀναλογίαν πρὸς τὸν λωτόν, ὁ κάλυξ τοῦ παπύρου. Πρόκειται περὶ τυπικῆς ἀπεικο-

¹ EVANS, Palace of Minos, II, σ. 465, εἰκ. 275 B καὶ C.

νίσεως τῶν τριῶν ἐκ τῶν τεσσάρων σεπάλων τοῦ κάλυκος τοῦ Διοσάνθου, ὡς ἀπαντᾷ εἷς τινα ἑλληνικὰ εἶδη.

Εἷς τινα, ἰδία γραμμικά, σχέδια τούτου ἐμφανίζονται ὑπὸ τὸ ἄνθος πλείονες κόμβοι, ἐξ ὧν ὁ πρῶτος ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὴν ὠοθήκην, οἱ δ' ἐπόμενοι πρὸς πλησίον ἀλλήλων παρατηρούμενα γόνατα, τοῦθ' ὅπερ παρατηρεῖται καὶ εἷς τινα ἐν τῇ φύσει εἶδη τοῦ φυτοῦ.

Ταῦτα ἐν γενικαῖς γραμμαῖς τὰ τῆς ταυτίσεως πρὸς Διόσανθον τοῦ λεγομένου μέχρι σήμερον παπύρου τῆς Μινωικῆς τέχνης.

Ἡ παρούσα πρόδρομος μελέτη θέλει συμπληρωθῆ διὰ τῆς πλήρους μελέτης τοῦ Διοσάνθου ἐν τῇ ἀπεικονίσει τούτου κατὰ τὴν ἀρχαιότητα καὶ διὰ τοῦ κατὰ τὸ δυνατόν ἐπακριβοῦς χαρακτηρισμοῦ τοῦ εἶδους, ὅπερ ἀντιστοιχεῖ εἰς ἐκάστην ἀπεικόνισιν.

Ἦδη διεπιστώσαμεν τὴν παρουσίαν τούτου εἰς πλείονας τοιχογραφίας καὶ ἀγγεῖα, ἀλλ' ἐπ' αὐτῶν θέλομεν ἐπανέλθει βραδύτερον.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἐκτεθέντων συμπεραίνονται τὰ ἀκόλουθα :

1. Τὸ ἐπὶ πλείονων τοιχογραφιῶν τῆς Κρήτης καὶ δὴ τῶν τῆς αἰθούσης τοῦ θρόνου τοῦ Μίνως, τῆς τοῦ ἀργοναύτου, τῶν πιθήκων κ. ἄ., ὡς καὶ ἐπὶ διαφόρων ἀγγείων ὡς πάπυρος, ἀπλοῦς ἢ συνδεδυασμένος μετὰ καλάμου, χαρακτηρισθὲν ἄνθος δὲν εἶναι εἰμὴ ἀπεικόνισμα τῶν ἑλληνικωτάτων ἀνθέων, τῶν χαρακτηριζομένων ὑπὸ τὸ ὄνομα *Διὸς ἄνθος* ἢ *Διόσανθος*, κοινῶς *γαρούφαλο* ἢ *μοσχοκάρφι*.

2. Τὰ ἐπὶ τῶν ἀπεικονίσεων γνωρίσματα εἶναι ἐν γενικαῖς γραμμαῖς τὰ αὐτὰ πρὸς τὰ τοῦ ὡς ἄνω φυτοῦ.

3. Ἡ ἀποκλειστικὴ παρουσία του εἰς τὸν κατ' ἐξοχὴν ἱερὸν χῶρον τοῦ ἀνακτόρου τῆς Κνωσοῦ, εἰς τὴν αἴθουσαν τοῦ θρόνου τοῦ Μίνως, υἱοῦ τοῦ Διός, ὑποδηλοῖ τὴν σημασίαν, ἣν εἶχε κατὰ τὴν Μινωικὴν περίοδον τὸ φυτὸν τοῦτο, ἀμεσωτάτην σχέσιν ἔχον καὶ ἀφιερωμένον εἰς τὸν Δία, ἐξ οὗ καὶ ἡ ἐτυμολόγησις τούτου (Ἄνθος τοῦ Διός).

4. Ἀπεικονίζεται εἷς τινα ἀγγεῖα μετὰ τοῦ διπλοῦ πελέκεως.

5. Ἀναγνωρίζονται ἐκ τῶν ἀπεικονίσεων πλείονα εἶδη τοῦ γένους τούτου, ἐπὶ τῆς ἐπεξηγήσεως τῶν ὁποίων, ὡς καὶ ἐπὶ τῆς προϊστορίας ἐξ εὐρεθέντων ἐτέρων ἀρχαιολογικῶν εὐρημάτων θὰ ἐπανεέλθωμεν εἰς συμπληρωματικὴν λεπτομερῆ μελέτην, τῆς παρουσίας οὗσης προδρομοῦ ἀνακοινώσεως.

6. Ἐμφανίζεται οὗτος ἐπίσης εἰς τὸ χαλκοῦν ἐγγειρίδιον καὶ πιθανῶς εἷς τινα νομίσματα διαφόρων ἑλληνικῶν περιοχῶν.

7. Διὰ τῆς παρατηρήσεώς μας καταρρίπτεται ἡ γνώμη τῶν EVANS καὶ MÖBIUS περὶ τοῦ ὅτι τὸ στοιχεῖον τοῦτο (ὁ πάπυρος) ἦτο δεῖγμα ἐπηρεασμοῦ τῆς Μινωικῆς τέχνης ἐκ τῆς Αἰγυπτιακῆς.

Μετὰ τὴν παρατήρησίν μας διαπιστοῦται ὅτι πρόκειται περὶ τύπων (μοτί-

βων) καθαρῶς ἑλληνικῶν καὶ δὴ ἐξ ἄνθους, οὐτινος ἢ σημασία ἢ θρησκευτικὴ πρέπει νὰ ᾔτο μεγάλη, ὡς ἀνήκοντος εἰς τὸν Δία, τοῦθ' ὅπερ διαπιστοῦται ἐκ τῆς συχνῆς καὶ εἰς πολλὰς τοιχογραφίας καὶ ἀγγεῖα ἀπεικονίσεως τούτου ἐν Κρήτῃ.

8. Τὰ μὴ εἰσέτι ἠνεωγμένα ἄνθη του δυνατὸν νὰ εἶναι ἡ παράστασις ὠρισμένων εὐρημάτων τῆς Μυκηναϊκῆς περιόδου.

9. Ἐχρησιμοποιήθη προφανῶς εἰς τὴν θρησκευτικὴν λατρείαν καὶ δὴ τὴν τοῦ Διὸς καὶ ὑπῆρξεν ἐκ τῶν στεφανωματικῶν ἀνθέων.

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ Γ. ΚΡΗΤΙΚΟΣ

* Τὸν Καθηγητὴν τῆς Ἀρχαιολογίας Σπ. Μαρινᾶτον εὐχαριστοῦμεν θερμῶς διὰ τὴν πρόθυμον διάθεσιν εἰς ἡμᾶς τῶν ἀπαραιτήτων βοηθημάτων, τόσον ἐκ τῆς Πανεπιστημιακῆς, ὅσον καὶ ἐκ τῆς προσωπικῆς αὐτοῦ βιβλιοθήκης. Ὡσαύτως ἰδιαιτέρως εὐχαριστοῦμεν τὴν βοή-

θὸν τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ σπουδαστηρίου Μαρίαν Παντελίδου καὶ τὴν ἀρχαιολόγον Ἀρτεμισίαν Γιαννουλάτου, διὰ τὴν πρόθυμον βοήθειάν των εἰς τὴν συγκέντρωσιν τῆς σχετικῆς βιβλιογραφίας.